एवं कष्टमनुप्राप्ताः कलिसन्ध्यांशके तदा ॥"
विष्णुः । यथा, महाभारते । १३ । १४६ । ६४ ।
"प्रग्रहो निग्रहो व्यग्रोऽनेकशृङ्गो गदाग्रजः ॥"
प्रकृष्टाधिष्ठानादौ, त्रि । यथा, रामायणे । २ ।
८२ । १ ।
"तामार्य्यगणसम्पूर्णां भरतः प्रग्रहां सभाम् ।
ददर्श बुद्धिसम्पन्नः पूर्णचन्द्रां निशामिव ॥"
"प्रग्रहा प्रकृष्टैर्व्यग्रिष्ठादिभिर्ग्रहोऽधिष्ठानं
यस्यां सा ।" इति तट्टीका ॥ उद्यतबाहुः ।
यथा, रामायणे । ७ । ६५ । १४ ।
"एवमुक्तस्तु मुनिना प्राञ्जलिः प्रग्रहो नृपः ।
अभ्यवादयत प्राज्ञस्तन्दधिं सत्यशालिनम् ॥")
प्रग्राहः, पुं,(प्रगृह्यते इति । प्र + ग्रह + "प्रे वणि-
जाम् ।" ३ । ३।५२ । "रक्षौ च ।" ३ ।३।५३।
इति च घञ् ।) प्रग्रहः । इत्यमरः । ३ । ३ ।
२३६ ॥ ("प्रे लिप्सायाम् ।" ३ । ३ । ४६ ।
इति घञ् । प्रग्रहणम् । "पात्रप्रग्राहेण चरति
भिक्षुः ।" इति सिद्धान्तकौमुदी ॥)
प्रग्रीवः, पुं क्ली, (प्रकृष्टा ग्रीवा ग्रीवाकृतिरस्य ।)
गृहादौ प्रान्ते धारणं दारुपङ्क्तिः । वाता-
यनम् । इति सुभूतिः । सुखशाला । इत्येके ।
अश्वशाला । इति केचित् । द्रुमशीर्षकम् । इति
गोवर्द्धनः । इत्यमरटीकायां भरतः ॥
प्रघटावित्, [द्] त्रि, (प्रघटां आड़म्बरं
वेत्तीति । प्रघटा + विद् + क्विप् ।) शास्त्रगण्डः ।
इति त्रिकाण्डशेषः ॥
प्रघणः, पुं, (प्रविशद्भिर्जनैः पादैः प्रकर्षेण हन्यते
इति । प्र + हन + "अगारैकदेशे प्रघणः प्रघाणश्च ।" ३ । ३ । ७६ । इति कर्म्मणि अप् ।
नत्वञ्च ।) बहिर्द्वारप्रकोष्ठकम् । तत्पर्य्यायः ।
प्रघाणः२ अलिन्दः ३ । इत्यमरः । २ ।२ । १२ ॥
आलिन्दः ४ । इति भरतः ॥ ताम्रकुम्भः ।
लौहमुद्गरः । इति मेदिनी । णे, ६० ॥ (गृहा-
भ्यन्तरशय्यार्थपिण्डिका । यथा,—
"प्रघाणप्रघणालिन्दा द्वारबाह्यप्रकोष्ठके ।
गृहाभ्यन्तरशय्यार्थपिण्डिकायामपि त्रयम् ॥"
इति शब्दरत्नावली ॥)
प्रघनः, पुं, (प्रविशद्भिर्जनैः पादैः प्रकर्षेण हन्यते
इति । प्र + हन + अप् । न नत्वम् ।) प्रघणः ।
इति मुकुटः ॥
प्रघसः, पुं, (प्रकर्षेण अत्तीति । प्र + अद + अप् ।
"घञपोश्च ।" २ । ४ । ३८ । इति घसला-
देशः ।) असुरः । दैत्यः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥
(राक्षसभेदः । यथा, महाभारते ।३।२८४।२।
"पर्व्वणः पूतनो जम्भः खरः क्रोधवशो हरिः ।
प्रहसश्चारुजश्चैव प्रघसश्चैवमादयः ॥")
प्रघाणः, पुं, (प्रहन्यते इति । प्र + हन् + "अगा-
रैकदेशे प्रघणः प्रघाणश्च ।" ३ । ३ । ७६ ।
अप् । पक्षे वृद्धिश्च ।) प्रघणः । इत्यमरः ।
२ । २ । १२ ॥ (यथा, नैषधे । १६ ।११ ।
"नयति भगवानम्भोजस्थानिवन्धनबान्धवः
किमपि मघवत्प्रासादस्य प्रघाणसपन्नताम् ।
अपसरदरिध्वान्तप्रत्यग्वियत्पथमण्डली
लगनफलदश्रान्तस्वर्गाचलभ्रमविभ्रमः ॥")
प्रघातः, पुं, (प्रकर्षेण हन्यते यत्रेति । प्र +
हन् + घञ् ।) युद्धम् । इति हेमचन्द्र-
टीका ॥
प्रघानः, पुं, (प्रविशद्भिर्जनैः पादैः प्रकर्षेण हन्यते
इति । प्र + हन + अप् । वृद्धिः । न नत्वम् ।)
प्रघणः । इति मुकुटः ॥
प्रघूर्णः, पुं, (प्रघूर्णति भ्रमतीति । प्र + घूर्ण +
अच् ।) अतिथिः । इति हेमचन्द्रः ॥ प्रकृष्टघूर्ण-
युक्ते, त्रि ॥
प्रघोषकः, पुं, (प्र + घुष् + भावे घञ् । ततः
कन् ।) ध्वनिः । इति जटाधरः ॥
प्रचक्रं, क्ली, (प्रगतञ्चक्रमिति प्रादिसमासः ।)
चलितसैन्यम् । प्रस्थितसेना । इत्यमरः ।२।८।६६॥
प्रचचाः, [स्] पुं, (प्रकर्षेण चचते वक्तीति ।
प्र + चच + असिः । न ख्यादेशः ।) वृह-
स्पतिः । इत्युणादिकोषः ॥
प्रचण्डः, पुं, (प्रकर्षेण चण्डः उग्रगुणत्वात् ।)
श्वेतकरवीरः । इति मेदिनी ॥ (वत्सप्रीनाम-
नृपतेः सुनन्दागर्भजातः पुत्रभेदः । यथा, मार्क
ण्डेये । ११८ । २ ।
"वलीवलाकश्चण्डश्च प्रचण्डश्च सुविक्रमः ॥")
प्रचण्डः, त्रि, (प्रकर्षेण चण्डः ।) दुर्व्वहः । दुर्धर्षः ।
प्रगल्भः । (यथा, आर्य्यासप्तशत्याम् । ३३० ।
"नाहं वदामि सुतनु त्वमशीला वा प्रचण्ड-
चरिता वा ।
प्रेमस्वभावसुलभं भयमुदयति मम तु हृदयस्य ॥")
प्रतापी । इति मेदिनी नानार्थरत्नमाला च ॥
(यथा, भागवते । १ । ७ । २१ ।
"ततः प्रादुष्कृतं तेजः प्रचण्डं सर्व्वतोदिशम् ।
प्राणापदमभिप्रेक्ष्य विष्णुं जिष्णुरुवाच ह ॥")
प्रचण्डमूर्त्तिः, स्त्री, (प्रचण्डा मूर्त्तिर्यस्य ।) वरुण-
वृक्षः । इति शब्दचन्द्रिका ॥ प्रतापयुक्तशरी-
रश्च ॥
प्रचण्डा, स्त्री, (प्रकर्षेण चण्डा ।) दुर्गायाः अष्ट-
नायिकान्तर्गतनायिकाभेदः । इति कालीपुरा-
णम् ॥ (सा तु कृगलण्डे पीठस्थाने विराजते ।
यथा, देवीभागवते । ७ । ३० । ७३ ।
"कृगलण्डे प्रचण्डा तु चण्डिकामरकण्टके ॥")
श्वेतदूर्व्वा । इति राजनिर्घण्टः ॥
प्रचयः, पुं, (प्रचीयते इति । प्र + चिञ् चयने +
"एरच् ।" ३।३। ५६ । इत्यच् ।) समूहः । इति
शब्दचन्द्रिका ॥ शिथिलाख्यसंयोगः । स च
परिमाणजनकः । यथा,—
"संख्यातः परिमाणाच्च प्रचयादपि जायते ।
प्रचयः शिथिलाख्यो यः संयोगस्तेन जन्यते ।
परिमाणन्तूलकादौ नाशस्याश्रयनाशतः ॥"
इति भाषापरिच्छेदः ॥
(यज्ञादिकरणकपुण्यफलादीनां चयने । यथा,
"वृक्षाग्रस्थानां फलानां यज्ञो प्रचयं करोति।"
इति सिद्धान्तकौमुदी । ३ । ३ । ४० ॥)
प्रचरः, पुं, (प्रचरत्यस्मिन्निति । प्र + चर + आधारे
अप् ।) पन्थाः । इति धरणिः ॥ प्रकर्षेण
गमनञ्च ॥
प्रचरद्रूपः, त्रि, व्यक्तरूपः । प्रचारविशिष्टः । प्रच-
रत् प्रकाशमानं रूपं स्वरूपं यस्य सः ॥
प्रचलाकः, पुं, (प्रकर्षेण चलतीति । प्र + चल +
आकन् ।) शराघातः । शिखण्डः । भुजङ्गमः ।
इति मेदिनी । के, १६६ ॥
प्रचलाकी, [न्] पुं, (प्रचलाकः शिखण्डोऽस्या-
स्तीति । प्रचलाक + इनिः ।) मयूरः । इति
मेदिनी ॥ (यथा, उत्तररामचरिते । २ अङ्के ।
"कूजत्कुञ्जकुटीरकौशिकचटाघुत्कारवत्-
कीचक-
स्तम्बाडम्बरमूकमौकुलिकुलक्रौञ्चावतोऽयं गिरिः ।
एतस्मिन् प्रचलाकिनां प्रचलतामुद्वेजिताः
कूजितै-
रुद्वेल्लन्ति पुराणचन्दनतरुस्कन्धेषु कुम्भीनसाः ॥")
प्रचलायितं, त्रि, (प्रचल इवाचरतीति । "कर्त्तुः
क्यङ् सलोपश्च ।" ३ । १ । ११ । इति क्यङ् ।
प्रचलाय-नामधातोः कर्म्मणि क्तः ।) निद्राहिना
घूर्णितम् । इत्यमरः । ३ । १ । ३२ ॥
प्रचारः, पुं, (प्रचरणमिति । प्र + चर + भावे
घञ् ।) प्रचरणम् । व्यक्तः । प्रकाशः । यथा,
"दमनकतरुशाखालम्बिकोलङ्गयुग्मं
तुहिनकिरणबिम्बे खञ्जरीटप्रचारः ॥"
इति शङ्कराचार्य्यः ॥
(प्रचरत्यस्मिन्निति । प्र + चर + आधारे घञ् ।
गवादेश्चरणस्थानम् । यथा, महाभारते ।
१ । ४० । १८ ।
"परिश्रान्तः पिपासार्त्त आससाद मुनिं वने ।
गवां प्रचारेष्वासीनं फेनमापिबतां पयः ॥"
अश्वानां नेत्ररोगविशेषः । तच्चिकित्सादिकं
यथा, अश्वचिकित्सके । ३० । ३१—३६ ।
"प्रच्छादयति यद्दृष्टिं मांसं पर्य्यन्तवर्ज्जितम् ।
प्रचारकाख्यं तं विन्द्यात् नेत्ररोगं कफात्मकम् ॥
क्षितौ निपात्य तुरगं ततो नेत्रं प्रसारयेत् ।
कृतकर्म्मा भिषग् विद्वान् वड़िशेनाक्षिवर्त्मनि ॥
ततस्तीक्ष्णेन शस्त्रेण छिन्द्यात् प्रावरकं बुधः ।
तारकस्य यथा पीड़ा जायेत न मनागपि ॥
शुद्धं तत् पूरयेन्नेत्रं मधुना सैन्धवेन वा ।
प्रक्षाल्य चोत्थाय ततः शङ्खजां वेधयेत् शिराम् ।
कुष्ठेन वचया चव्या तथा त्रिकटुकेन च ।
प्रतिपानं प्रदातव्यं सुरया लवणैः सह ॥
निर्व्वातं विहितं स्थानं ग्रासे दूर्व्वा च पूजिता ।
गुरुभक्ष्यं न दातव्यं मधुरञ्च विशेषतः ॥")
प्रचुरं, त्रि, (प्रचोरतीति । प्र + चुर + "इगुपध-
ज्ञेति ।" ३ । १ ।१३५ । इति कः । यद्वा, प्रगत-
चुराया इति प्रादिसमासः ।) अनेकम् । तत्-
पर्य्यायः । प्रभूतम् २ प्राज्यम् ३ अदभ्रम् ४
बहुलम् ५ बहु ६ पुरुहूम् ७ पुरु ८ भूयिष्ठम् ९
स्फिरम् १० भूयः ११ भूरि १२ । इत्यमरः ।
३।१।६३॥(यथा, भागवते । ५ । १३ । २१ ।